

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 336.227(477)

Буряк П.Ю.*доктор економічних наук, професор,**ректор**Львівської державної фінансової академії*

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ПОЗИТИВНОГО СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Досліджено основні проблеми фіскальної політики України та розроблено напрями її реформування з урахуванням позитивного світового досвіду з метою створення стимулів для економічного зростання та інституційних реформ, які мають стосуватись усіх складових економіки України.

Ключові слова: фіскальна політика, фіскальний інструментарій, податкові пільги, міжбюджетні трансферти, боргова політика, податкова амністія.

Буряк П.Ю. НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ С УЧЕТОМ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО МИРОВОГО ОПЫТА

Исследованы основные проблемы фискальной политики Украины и разработаны направлений ее реформирования с учетом положительного мирового опыта с целью создания стимулов для экономического роста и институциональных реформ, которые должны касаться всех составляющих экономики Украины.

Ключевые слова: фискальная политика, фискальный инструментари, налоговые льготы, межбюджетные трансферты, долговая политика, налоговая амнистия.

Buryak P.Y. DIRECTIONS OF UKRAINE'S TAX POLICY REFORMS IN THE VIEW OF POSITIVE INTERNATIONAL EXPERIENCE

To research the main problems of fiscal policy in Ukraine and the development direction of reform based on positive international experience to create incentives for economic growth and institutional reforms that should apply to all components of the economy of Ukraine.

Keywords: fiscal policy, fiscal instruments, tax incentives, intergovernmental transfers, debt policy, tax amnesty.

Постановка проблеми. В сучасному світі структура та механізми фіскальної політики є одними з визначальних чинників макроекономічної стабільності. Сприятливий фіскальний простір забезпечує високу динаміку внутрішніх інвестицій, приплив іноземних інвестицій та, відповідно, стабільний якісний економічний розвиток держави.

На нашу думку, серед основних проблем ефективного використання вітчизняного фіскального інструментарію, які досі невирішені, є фіскальна спрямованість податкової політики держави, нестабільність та неузгодженість бюджетно-податкового законодавства, безсистемне та не виправдане надання податкових пільг і звільнень, розбалансованість системи бюджетних та соціальних трансфертів, неефективність боргової політики та відсутність розрахунків наслідків збільшення боргових зобов'язань.

Водночас посилення інтеграційних процесів економіки України передбачає врахування світового досвіду саме в частині запозичення елементів фіскального стимулювання, які найбільшою мірою сприяють позитивним зрушенням та вдосконаленню фіскальних інструментів випереджального економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні і прикладні аспекти формування ефективної фіскальної політики досліджені в працях українських вчених: В. Андрущенко, О. Василика, Т. Єфименко, А. Крисоватого, О. Короткевича, І. Луніної, В. Мельник А. Соколовської

Н. Фролова, Ф. Ярошенка. Дослідження державного регулювання та його фіскальних інструментів були проведені та викладені зарубіжними вченими: А. Смітом, Дж.С. Мілем, Д. Рікардо, Дж.М. Кейнсом, Дж. Гіксом, П. Семьюельсоном та іншими.

Віддаючи належне отриманим вагомих результатам, зазначимо, що сучасна проблематика ефективного використання вітчизняного фіскального інструментарію потребує подальшого вирішення стосовно: підвищення ефективності податкового регулювання та упорядкування системи податкових пільг; посилення інвестиційно-інноваційний вектору фіскальної політики; оптимізації бюджетних видатків; підвищення ефективності боргових інструментів; збалансування системи трансфертних інструментів.

Мета статті. На основі викладеного можна сформулювати мету статті, яка полягає в дослідженні світової практики формування та реалізації ефективної фіскальної політики в системі державного регулювання з метою створення стимулів для економічного зростання та інституційних реформ, які мають стосуватись усіх складових економіки України.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації регулятивного потенціалу фіскальної політики потрібні відповідні організаційно-економічні структури, форми й методи управління фіскальними відносинами як підсистемами, що утворюють внутрішній склад і структуру фіскальної політики.

Термін «фіскальна політика» походить від латинського «пасив», що означало в Стародавньому Римі

«імператорська скарбниця». Етимологія фіскальної політики пов'язана з терміном фіск, що більшість економічних словників прямо або опосередковано розкриває через поняття «державна скарбниця», роль і структура якої змінювалися під час еволюції державотворення [1, с. 785].

Термін «фіскальний» бере початок із класичної економічної теорії – з аналізу причин збільшення державного боргу у Франції на початку ХХ ст., коли Дж.М. Кейнс зауважив, що кризи її державних фінансів зумовило перевищення цим боргом певної частки національного доходу. Він наголошував, що платники податків не могли більше забезпечувати зобов'язання держави за борговими облигаціями [2].

Серед наукових підходів слід виокремити концепцію ефективності фіскальної політики та її інструментів, автори концепції – новозеландські вчені М. Кені, П. Томсон. На їхню думку, ефективність можна забезпечити тільки прогнозуванням, що охоплює такі етапи: поділ сукупних доходів бюджетної системи за видами надходжень і визначення для кожного з них відповідної проксі-змінної – макроекономічного показника, що найточніше характеризує його зміни у часі – для подальшої індексації надходжень; коригування отриманих прогнозних значень залежно від очікуваних змін у законодавстві й адмініструванні податків і платників [3]. Тобто ефективність фіскальної політики та її інструментів забезпечується прогноною методологією й застосуванням відповідних фінансово-правових та адміністративних заходів.

Останнім часом західні вчені почали досліджувати ефективність фіскальної системи та її інструментів в умовах глобальних світових кризових явищ, зокрема їхній вплив на показники бюджетної політики. Вивчаються наслідки світової фінансово-економічної кризи, що розпочалася у США 2007 р., з урахуванням досвіду попередніх криз. Характерними ознаками впливу кризи на ефективність системи фіскальних важелів називають різке погіршення бюджетного балансу та збільшення державного боргу у зв'язку з великими державними видатками на стимулювання економічного зростання. Науковці наголошують на негативних наслідках застосування таких заходів, що впливають на довгострокову ефективність системи фіскальних важелів і спричиняють загрозу дефолту за власними зобов'язаннями урядів країн у коротко- й середньостроковій перспективі [4].

Отже, функціонування фіскальної політики держави передбачає злагодженість усіх фіскальних інструментів, а саме: податкових, боргових, трансфертних та державних видатків.

Практика використання податків та бюджету в Україні як двох найбільш дієвих інструментів фіскальної політики свідчить, що вони втратили роль стимулу та регулятора розвитку економіки. Яскравим підтвердженням цьому є рівень виконання наперед державного бюджету, який за останні роки становив приблизно 85% від запланованих показників. Такий стан є не тільки результатом кризи в економіці, більшою мірою це пов'язано із надмірним податковим тиском, неефективно сформованою структурою доходів та видатків державного бюджету, відсутністю їх диверсифікації, нереальними плановими показниками з окремих груп надходжень тощо.

Не мали позитивного результату в останні роки і зміни видаткової частини Державного бюджету України. Видатки державного бюджету продовжують скорочуватися. Водночас бюджет значно перевантажений видатками, пов'язаними з економічною

та соціальною діяльністю держави, які не сприяють структурній перебудові економіки і розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності.

Значний негативний вплив на виконання бюджету загалом та окремих груп зокрема, чинять зростаючі видатки на обслуговування державного боргу.

Водночас економічно неефективна централізація бюджетних коштів спричинила збільшення сум дотацій та кількості дотаційних областей, з одного боку, та їх залежність від центру – з іншого, що спричиняє серед деяких регіонів чисто споживацькі настрої [5].

На нашу думку, враховуючи вимоги часу та сучасні тенденції розвитку країн, орієнтиром реалізації фіскальної політики України має стати інвестиційно-інноваційний базис забезпечення економічного зростання шляхом використання відповідних податкових пільг. Без системних та систематичних інновацій неможливе досягнення довгострокового економічного зростання.

Зарубіжний досвід фіскального регулювання свідчить про активне використання державами різних пільг та преференцій для суб'єктів господарювання, що впроваджують інвестиції та інновації. Найпоширенішими серед них є інвестиційний податковий кредит, податкові знижки та податковий кредит на дослідження і розробки.

Розбіжності в податкових механізмах стимулювання, як правило, виникають стосовно таких напрямів [6, с. 55–56]:

– основа розрахунку і встановлення норм податкових знижок. Особливо показовим є приклад щодо розрахунку дослідницького податкового кредиту. У європейських країнах використовують три схеми розрахунку асигнувань відповідно до такого податкового кредиту:

1) на основі загальних щорічних витрат підприємства на дослідження і розробки;

2) на основі збільшення сукупних витрат підприємства на дослідження і розробки в поточному році порівняно з середньорічними витратами за попередні роки;

3) комбінований підхід. Одна частина асигнувань розраховується на основі загальних щорічних витрат підприємства, а інша – на основі збільшення витрат фірми на дослідження і розробки в поточному році порівняно з середньорічними витратами за попередні роки;

– визначення податкової бази і тих видів діяльності, які підпадають під режим податкової допомоги. Це залежить від тих цілей, які має держава у своїй політиці стосовно підприємств (як сприямувати їхню діяльність чи обмежити їхню опортуністичну поведінку). Наприклад, Іспанія на відміну від багатьох європейських країн включає до складу операцій, що підпадають під режим податкової допомоги, витрати, пов'язані з нормами якості, отриманням ноу-хау і промисловим дизайном. Франція також включає у ці операції витрати на промисловий дизайн, але обмежується лише такою сферою, як колекції модного одягу;

– врахування колективного характеру досліджень, розробок і процесу нововведень. Уряди багатьох країн не включають у режим податкових пільг витрати, пов'язані із субпідрядом чи кооперацією між підприємствами. Проте деякі країни (Велика Британія, Іспанія, Норвегія) враховують фактор співробітництва між суб'єктами господарювання у своїх податкових режимах;

– врахування територіального розміщення підприємства. У більшості європейських країн податко-

вий режим має централізований характер, однак у деяких із них цей режим коректується залежно від району розташування підприємства (Італія, Іспанія, Франція). Крім того, податковий режим здебільшого стосується тільки тих підприємств, що розташовані на національній території. Лабораторії чи підприємства, розміщені на іноземній території, не мають права скористатися податковими пільгами.

Зарубіжний досвід втілення податкового механізму стимулювання інноваційного розвитку представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристики схем пільгового податкового стимулювання досліджень і розробок у країнах-членах ОЕСР

Дизайн схеми податкових стимулів	«Об'ємний» дослідницький податковий кредит	Австралія, Канада, Франція, Норвегія, Бразилія, Китай, Індія
	«Прирістний» дослідницький податковий кредит	США
	Комбінована система	Японія, Корея, Португалія, Іспанія
	Податкова знижка	Данія, Чехія, Австрія, Угорщина, Велика Британія
Податковий кредит із заробітку працівника, зайнятого у сфері досліджень і розробок		Бельгія, Угорщина, Нідерланди, Іспанія
Особливий пільговий режим для суб'єктів малого бізнесу		Канада, Австралія, Японія, Велика Британія, Угорщина, Корея, Норвегія
Обмеження щодо обсягів		Італія, Японія, США, Австрія, Нідерланди
Відсутність податкових стимулів		Естонія, Фінляндія, Німеччина, Люксембург, Мексика, Нова Зеландія, Швеція, Швейцарія

Джерело: *The International Experience with R&D Tax Incentives // Organization for Economic Cooperation and Development [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.finance.senate.gov/imo/media/doc/OECD%20SFC%20Hearing%20testimony%209%2020%2011.pdf>*.

На нашу думку, позитивний характер має орієнтація податкових режимів стимулювання інновацій на малий і середній бізнес. Наприклад, у Великій Британії схема податкової допомоги для малих і середніх підприємств (The Small or Medium-sized enterprise (SME) Scheme) передбачає вищі ставки податкових стимулів: розмір податкової знижки становить 175% обсягу кваліфікованих витрат проти 130% для великих компаній (The Large Company Scheme) [7, с. 14]. Варто зазначити і те, що інноваційні податкові стимули обмежуються не лише корпоративним податком. Серед фіскальних стимулів, запропонованих урядом Нідерландів, є податковий кредит щодо доходів фізичних осіб (wage tax credit), зайнятих у сфері технічних інновацій. Розмір такого кредиту становить 50%, а для новостворених компаній – 64% [8].

Глобальні інвестиції у «чисту енергетику» досягли рекордного значення на рівні 260 млрд. дол. США, що на 5% більше від показника 2010 р. та майже у 5 разів більше за показник 2004 р. (53,5 млрд. дол. США) [9]. Досягнення такого результату стало можливим завдяки державній підтримці за рахунок податкових стимулів. Відтак інвестиційний податковий кредит у США зменшує федеральні прибуткові податки на суму капітальних інвестицій у проекти із використання відновлюваних джерел енергії. Такий кредит надається, коли обладнання введено в експлуатацію та коли обладнання є новим з погляду строку корисного використання. Розмір інвестиційного податкового кредиту становить 30% та 10% обсягу кваліфікованих капітальних витрат [10].

На наш погляд, досвід зарубіжних країн переконає, що потребує законодавчого закріплення у Податковому кодексі України такий дієвий інструмент податкового регулювання, як інвестиційний та дослідницький (інноваційний) податковий кредит.

Потребує вдосконалення і порядок стягнення та відшкодування податку на додану вартість, який вважається найбільш суперечливим видом обов'язкових платежів і створює низку проблем у взаємовідносинах держави та підприємницького сектору. Заслугує на увагу досвід зарубіжних країн у вирішенні питання упорядкування системи податкових пільг, закладених у механізмі справляння ПДВ. Наявність універсального акцизу в податковій системі є обов'язковою умовою членства в Європейському Союзі. Однак податковим законодавством більшості країн-членів ЄС передбачено застосування диференційованих ставок ПДВ: стандартної та зниженої.

Зазначимо, що від оподаткування ПДВ у країнах-членах ЄС звільняється низка операцій (табл. 2).

Вважаємо, що Україні варто скористатись досвідом європейських країн щодо застосування диференційованих ставок ПДВ, зокрема зниженої ставки щодо базових продуктів харчування, а також переглянути неефективні пільги з ПДВ, які передбачають звільнення від оподаткування окремих операцій, а саме: товарів дитячого асортименту для немовлят, лікарських засобів, періодичних видань друкованих засобів масової інформації, книжок, учнівських зошитів, підручників та навчальних посібників вітчизняного виробництва і словників. Доцільно застосувати до таких операцій знижену ставку ПДВ.

Розвиваючи ідею забезпечення інвестиційно-інноваційної складової економічного зростання, поділяємо думку Я. Жаліла, який стверджував, що «зважаючи на поширеність орієнтації на зменшення частки перерозподілу суспільного продукту через фіскальну систему та досить жорсткі нормативні обмеження обсягів бюджетного дефіциту, посилені також процесами фінансової глобалізації, цільове залучення інвестиційних ресурсів шляхом реалізації емітованих органами державної влади чи місцевого самоврядування цінних паперів розглядається як компроміс між стратегічними цілями державної політики та необхідністю мінімального втручання у дію механізмів ринкової саморегуляції» [11].

Зарубіжна практика фіскального регулювання передбачає два види запозичень, що можуть здійснювати місцеві органи влади: шляхом випуску облігацій загального зобов'язання (general obligation bonds) [12] та шляхом випуску дохідних облігацій (revenue bonds) [13].

Таблиця 2

Операції, що звільняються від оподаткування ПДВ у країнах-членах Європейського Союзу

Країна-член ЄС	Освітні послуги	Медичні послуги	Послуги у сфері культури	Поштові послуги	Банківські та страхові послуги	Оренда нерухомого майна	Азартні ігри
Бельгія	X	X	X		X	X	
Болгарія	X	X	X	X	X		X
Чехія	X	X		X	X		X
Данія	X	X	X	X	X	X	X
Німеччина	X	X		X	X	X	
Естонія	X	X		X	X		X
Ірландія	X	X			X		
Греція	X	X			X		
Іспанія	X	X			X		
Франція	X	X					
Італія			X	X	X		X
Кіпр		X	X		X	X	
Латвія	X	X		X	X		X
Литва	X	X		X	X	X	X
Люксембург	X	X		X	X	X	X
Угорщина	X	X		X	X	X	X
Мальта	X	X	X	X	X	X	X
Нідерланди		X	X	X	X		X
Австрія	X	X	X		X	X	
Польща	X	X	X	X	X		
Португалія	X	X	X		X		X
Румунія	X			X	X		
Словенія				X	X	X	X
Словаччина	X	X	X	X	X		X
Фінляндія	X	X			X		
Швеція	X	X	X		X		
Велика Британія	X	X			X		

Джерело: складено автором на основі Country news and VAT / GST Essentials [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpmg.com/Global/en/WhatWeDo/Tax/GlobalIndirectTax/Pages/country-news-vat-gst-essentials.aspx>

Платежі за облігаціями загального зобов'язання враховують податковий потенціал (податкові джерела виконання взятих боргових зобов'язань) відповідного місцевого органу. Своєю чергою, розрахунки за дохідними облігаціями проводяться через отримані доходи від втілення відповідних інвестиційних проєктів (в основному інфраструктурні проєкти – будівництво та реконструкція доріг, мостів, шкіл, лікарень, спорудження інфраструктури житлово-комунальної сфери).

Одним із напрямів системної підтримки економічного зростання є підвищення ефективності податкового регулювання. Тактичними заходами досягнення визначеної мети має стати запровадження практики проведення податкової амністії. Світова практика за-свідчує, що проблема виведення капіталу з «тіні» доволі актуальна в усіх країнах. Залежно від конкретної ситуації, що виникла в країні, цю проблему вирішують із різною метою та із застосуванням різних механізмів. У найрадикальніший спосіб це завдання реалізується в країнах, що обрали мету покінчити з корумпованими режимами й відновити справедливість. Як правило, це відбувається шляхом конфіскації та націоналізації доходів і майна тих, кого визнали «ворогами» нової влади. Розвинені ж країни обирають вузькі прагматичні цілі (повернення капіталу, легалізація доходів, отриманих закордоном) і застосовують для цього більш лояльні способи [14]. Економічні наслідки від проведення податкової амністії у низці зарубіжних країн зображено у таблиці 3.

Таблиця 3

Економічний ефект від проведення амністії

Країна	Обсяги задекларованих доходів	Податкові доходи
Угорщина	114,3 млн. євро	11,5 млн. євро
Португалія	3,4 млрд. євро	384 млн. євро
Італія	95 млрд. євро	5 млрд. євро
Росія	1,15 млрд. дол. США	150 млн. дол. США

Джерело: складено на основі [15–19]

Корисним для України буде міжнародний досвід для підвищення дієвості міжбюджетних трансфертів. Відтак зарубіжна практика фіскального регулювання свідчить, що досягнення збалансованості системи трансфертних інструментів має відбуватися за рахунок втілення таких заходів: подолання значного розриву між мінімальним та максимальним розміром пенсійної виплати та значної диференціації розміру пенсій; зменшення розміру єдиного соціального внеску та застосування неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що дорівнював би прожитковому мінімуму; детінізації доходів громадян; забезпечення інвестиційної спрямованості міжбюджетних трансфертів за рахунок підвищення ролі субвенцій капітального характеру; зміцнення власної ресурсної бази місцевих бюджетів шляхом закріплення частини бюджетоутворюючих податків за місцевими бюджетами

(ПДВ, податок на прибуток підприємств); забезпечення адресності соціальних пільг.

Що стосується сфери державних запозичень та підвищення ефективності боргових інструментів, то основна проблема, на нашу думку, полягає у забезпеченні співвідношення між інвестиціями, економічним зростанням та внутрішніми і зовнішніми запозиченнями, забезпеченні платоспроможності держави та пошуку реальних джерел фінансування.

На наше переконання, потрібно також ліквідувати практику переplat податків і зборів, які є прихованою формою державного боргу перед платниками податків. Це сприятиме нарощуванню обігових ресурсів підприємств, які можуть бути спрямовані на цілі розширеного відтворення та запровадження інновацій.

Висновки. Досвід ринкових трансформацій учасниць ЄС цінний для України з погляду формування орієнтованих на європейську інтеграцію соціально-економічних і фіскальних реформ та розробки стратегії реалізації. Нашій державі необхідно виробити власну фіскальну політику сприяння ринковим перетворенням, яка враховуватиме перспективу її інтеграції до ЄС. Фіскальне регулювання в Україні має відповідати її соціально-економічному середовищу та враховувати перспективу уніфікації фіскальних відносин з організацією перерозподілу ВВП у ЄС.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Книжный мир, 2010. – 860 с.
2. Keynes J.A. Tracton Monetary Reform: The Collected Writings of John Maynard Keynes / J.A. Keynes.– Vol. IV. – London : Macmillan, 1971 (1923). – 363 p.
3. Keene M. An Analysis of Tax Revenue Forecast Errors / M. Keene, P. Thomson // New Zealand Treasury Working Paper. – 2007. – № 2. – 73 p.
4. IMF: From Recession to Recovery: How soon and has strong? // World Economic Out-look. – 2009. – Ch. 3. – 138 p.
5. Цап І. Проблеми та перспективи фіскальної політики в Україні / І. Цап // Ефективність державного управління : збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 35. – С. 339–345.
6. Иванова Н.И. Налоговое стимулирование инновационных процессов / Н.И. Иванова. – М. : ИМЭМО РАН, 2009. – 160 с.
7. Амбрик Л.П. Податкове стимулювання інновацій: зарубіжний контекст / Л.П. Амбрик // Напрями розбудови податкової системи України в умовах утвердження ринкової економіки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 1–2 лютого 2011 р.) / відп. ред. С.І. Юрій. – Тернопіль, 2011. – С. 13–15.
8. Амбрик Л.П. Податкове стимулювання інновацій: досвід Королівства Нідерландів / Л.П. Амбрик // Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конференції (Ірпінь, 17–18 березня 2011 р.) : в 2 ч. / ДПА України, Нац. унів. ДПС України. – Ірпінь, 2011. – Ч. 1. – С. 18.
9. Taxes and incentives for renewable energy (June 2012) // KPMG International Cooperative [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpmg.com/.../taxes-incentives>.
10. Goodward J. Bottom Line on Renewable Energy Tax Credits / J. Goodward, M. Gonzalez // World Resources Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wri.org/publication/bottom-line-series-renewable-energy-tax-credits>.
11. Жаліло Я.А. Зарубіжний досвід позичкового фінансування державою інвестиційних проектів / Я.А. Жаліло [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2008_2/0494.pdf.
12. General obligation bond [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.en.wikipedia.org/wiki/General_obligation_bond.
13. Revenue bond [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.en.wikipedia.org/wiki/Revenue_bond.
14. Пасхавер О.Й. Світовий досвід для України: взаємовідносини великого капіталу з владою і суспільством / О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, К.М. Агеева. – К. : Центр економічного розвитку, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.c-e-d.info/21.php>.
15. Налоговая амнистия в России принесла 150 млн. USD [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nexus.ua/content/view/701/144/>.
16. Italian Tax Amnesty Raises 95bn euros [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.news.bbc.co.uk/2/hi/8433762.stm>.
17. Lomas U. Tax Amnesty Gives Portugal Revenue Boost [August 2012] / U. Lomas [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tax-news.com/news/Tax_Amnesty_Gives_Portugal_Revenue_Boost_56779.html.
18. Tax amnesty reportedly brings back HUF 35 billion from offshore accounts [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.realdeal.hu/20120517/tax-amnesty-reportedly-brings-back-huf-35-billion-from-offshore-accounts/>.
19. Tax amnesty will be over by 31 December 2012 [Tax alert, August 2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpmg.com/global/en/issuesandinsights/articlespublications/taxnewsflash/pages/hungary-tax-amnesty-end-31-december-2012.aspx>.